

BIBLIOTEKA KAO STANJE

Moja polazna tačka je pitanje.

Izvan okvira teologije i fantastične književnosti, malo ko može da posumnja u to da su glavne odlike našeg univerzuma nedostatak značenja i manjak vidljive svrhe. Pa ipak, sa začuđujućim optimizmom, nastavljamo da prikupljamo kakve god sitne podatke možemo da sakupimo u svcima, knjigama i kompjuterskim čipovima, na policama i policama biblioteka, materijalnim, virtuelnim ili kakvim drugim, patetično odlučni da damo svetu privid smisla i reda, iako savršeno dobro znamo da su, koliko god želeli da verujemo u suprotno, naša stremljenja nažalost osuđena na propast.

Zašto onda to radimo?

Biblioteke, lične ili one koje delimo sa širom čitalačkom publikom, oduvek su mi, uprkos njihovom urednom izgledu, delovale kao prijatno mahnita mesta, i otkako se sećam privlačila me je njihova zamršena logika, što nagoveštava da razum (ako ne umetnost) vlada nad kakofonim rasporedom knjiga. Znam da su biblioteke oduvek čuvalе i druge predmete, ali prisustvo reči je ono što me pre svega dotiče. Osećam avanturističko zadovoljstvo kada se izgubim među nagomilanim hrpama, sujeverno siguran u to da će me bilo kakva ustanovljena hijerarhija slova ili brojeva jednoga dana odvesti na obećano odredište. U prvom veku nove ere, u svojoj knjizi o rimskom građanskom ratu koji se dogodio sto godina ranije, Lukan opisuje Julija Cezara kako tumara ruševinama Troje i napominje kako svaka pećina i svako golo drvo podsećaju njegovog junaka na stare homerovske priče. „Po jedna legenda zadržala se u svakom kamenu“, objasnio je Lukan opisujući Cezarovo putovanje ispunjeno pričom. Biblioteke imaju nešto od tog sablasnog svojstva. Knjige u biblioteci između svojih korica sadrže svaku priču ikad ispriповedanu; one ispunjavaju prostor oko nas starim i novim glasovima. Kaže se da je Lukanov Cezar pažljivo koračao predelom Troje kako ne bi nagazio duhove. U biblioteci duhovi umeju da govore.

Ali ljubav prema biblioteci, što je slučaj i sa većinom drugih ljubavi, mora da se stekne. Niko ko prvi put zakorači u prostor sačinjen od reči ne može nagoniski da zna kako da se ponaša, šta se očekuje, šta se obećava i šta je dozvoljeno. To važi i za virtuelne biblioteke i za one od kamena i maltera. Čoveka može da obuzme užas - zbog nereda ili prostranstva, mrtvila, podrugljivog podsetnika na sve ono što čovek ne zna, nadzora - i ponešto od tog snažnog osećanja može da se zadrži, čak i nakon što se nauče rituali i običaji, utvrdi geografija, shvati da su urođenici prijateljski nastrojени, razumeju zakoni dara za slučajna otkrića.

Biblioteka nije samo mesto istovremenog reda i haosa; ona je i kraljevstvo slučaja. Svaka biblioteka poseduje izvesnu nasumičnost buvljaka. Knjige u biblioteci se nalaze zajedno zahvaljujući hiru kolekcionara, znamenjima zajednice, prolaznosti rata i protoku vremena, zahvaljujući zanemarivanju, brizi, nepojmljivosti opstanka, nasumičnom odabiru trgovine starudijama, i mogu da prođu vekovi pre nego što njihova skupina poprimi prepoznatljiv oblik biblioteke. Zbog toga što knjige, čak i nakon što dobiju policu i broj, zadržavaju ne-

kakvu sebi svojstvenu pokretljivost. Kada ih prepustite samima sebi, one se okupljaju u neočekivanim sastavima; poštuju tajna pravila sličnosti, nezapisane genealogije, zajednička interesovanja i teme. Pohranjeni u zanemarenim ćoškovima ili na gomilama kraj naših kreveta, u kartonskim kutijama ili na policama, dok čekaju da se poređaju i katalogizuju nekog budućeg dana koji se često odlaže, razbacani po gotovo beskonačnom Internetu, tekstovi koji se čuvaju u našim bibliotekama grupišu se po onome što Henri Džejs naziva „opštom namerom“ koja često izmiče čitaocima: „niska provučena kroz bisere, zakopano blago, šara na tepihu“. U svakoj biblioteci, kao što svaki čitalac spoznaje, mora postojati neki red, pa ipak nije svaki red voljan ili logično organizovan. Postoje biblioteke za čije nastajanje su zaslužni usiljenost ukusa, slučajne ponude i susreti, snovi i pusti snovi. Svim bibliotekama, ipak, koliko god da su nasumične ili dosledne, zajedničko je htenje da usklađuju naše znanje i maštu, grupišu ili raščlanjuju informacije, sakupe na jednom mestu naše posredno iskustvo sveta i zanemare mnoga druga iskustva čitalaca usled škrtosti, neznanja, nesposobnosti ili straha.

Ovde bih hteo da zastanem i razmotrim ove naizgled protivrečne odlike biblioteke. Ti pokušaji obuhvatanja i zanemarivanja tako su postojani i dalekosežni da imaju svoja jasna književna znamenja, dva spomenika koja, moglo bi se reći, predstavljaju simbol svega što jesmo. Prvi, podignut da dosegne nedosežne visine, uzneo se iz naše želje da osvajamo prostor, želje zbog koje smo kažnjeni mnogobrojnošću jezika koja i danas postavlja svakodnevene prepreke našim pokušajima da se predstavimo jedni drugima. Drugi, sagrađen da sakuplja iz svih krajeva sveta ono što su ti jezici pokušali da zabeleže, proistekao je iz naše nade da možemo nadvladati vreme i završio u legendarnom plamenu koji je odneo čak i sadašnjost. Vavilonska kula u prostoru i Aleksandrijska biblioteka u vremenu jesu bratski simboli ovih težnji. U njihovoj senci, moja mala biblioteka podseća na oba nemoguća stremljenja – čežnju da sadrži sve jezike Vavilona i žudnju da poseduje sve aleksandrijske tomove.

Priča o Vavilonu nalazi se u jedanaestom poglavlju Postanja. Ljudi su nakon Potopa putovali na istok, u zemlju Senar, i odlučili da tamo naprave grad i kulu koja će sezati do nebesa. „A Gospod siđe da vidi grad i kulu što zidahu sinovi čovječiji. I reče Gospod: Gle narod jedan, i jedan jezik u svijeh, i to počеше raditi, i neće im smetati ništa da ne urade kako su naumili. Hajde da siđemo, i da im pometemo jezike da ne razumiju jedan drugoga što govore.“ Predanje kaže da je Bog stvorio jezičku raznovrsnost ne bi li nas sprečio da radimo zajedno kako ne bismo premašili sopstvene snage. Po rečima Sinedriona, mesto na kome se kula nekada uzdizala nikada nije izgubilo svoje osobito svojstvo, pa čak i danas ko god prođe pored njega zaboravi sve što zna. Pre mnogo godina pokazali su mi gomilu šteta izvan zidina Vavilona i rekli da je to sve što je ostalo od nekadašnjeg Vavilona.

Aleksandrijska biblioteka bila je obrazovni centar koji su krajem trećeg veka pre nove ere osnovali ptolomejski kraljevi da bi bolje sledili Aristotelovo učenje. Po rečima grčkog geografa Strabona, koji je pisao u prvom veku pre nove ere, u toj biblioteci su se možda nalazile i filozofove lične knjige, ostavljene jednom od njegovih sledbenika, Teofrastu, koji ih je potom zaveštao Neleju iz Skepsisa, a on je na kraju učestvovao u osnivanju biblioteke. Sve do izgradnje Aleksandrijske biblioteke, biblioteke u antičkom svetu bile su privatne zbirke pojedinaca ili državna skladišta u kojima su se držali zakonski i književni dokumenti za

zvaničnu upotrebu. Podstrek za osnivanje tih ranih biblioteka više je bio posledica želje za čuvanjem nego znatiželje i proisticao je iz potrebe za određenom vrstom savetovanja, a ne iz čežnje za fantastičnom sveobuhvatnošću. Aleksandrijska biblioteka otkrila je novu vrstu mašte koja je ambicijom i opsegom nadmašila sve postojeće biblioteko.

Jedan zanimljiv dokument iz drugog veka pre nove ere, verovatno apokrifno *Aristejevo pismo*, beleži priču o poreklu Aleksandrijske biblioteke koja je simbol njenog kolosalnog sna. Da bi napravio svetsku biblioteku (kaže se u pismu), kralj Ptolomej I pisao je „svim vladarima i upraviteljima na svetu“, moleći ih da mu pošalju sve knjige svih vrsta stvaralaca, „pesnika i prozних pisaca, retoričara i sofista, doktora i proroka, istoričara, kao i svih ostalih“. Kraljevi učeni ljudi izračunali su da će im biti potrebno petsto hiljada svitaka ako žele da sakupe „sve knjige svih naroda sveta“ u Aleksandriji. (Vreme uvećava naše ambicije; samo Kongresna biblioteka je 2005. dobila dva puta više primeraka, štedljivo sačuvavši od toga oko četiristo hiljada.)

Vavilonska kula uzdizala se (dok se uzdizala) kao dokaz našeg uverenja u jedinstvo univerzuma. Po priči, u rastućoj senci Vavilona čovečanstvo je nastanjivalo svet bez jezičkih granica, verujući da polaže prava na raj koliko i na čvrsto tlo. Aleksandrijska biblioteka (počivajući na tlu možda čvršćem od onog u Vavilonu) uzdigla se kako bi dokazala suprotno, da je univerzum zbunjujuće raznolik i da u toj raznolikosti postoji nekakav tajni red. Prva je odražavala naš predosećaj o jednom, beskonačnom, jednojezičnom božanstvu čijim su se rečima služili svi od zemlje do raja; druga je predstavljala uverenje da je svaka od knjiga sačinjena od tih reči bila po jedan složen kosmos za sebe, a svaka je u svojoj posebnosti pretpostavljala da se obraća sveukupnom stvorenom svetu. Vavilonska kula srušila se u praistoriji pripovedanja; Aleksandrijska biblioteka uzdigla se kada je pripovedanje poprimilo oblik knjiga, a stremila je da pronađe sintaksu koja bi podarila svakoj reči, svakoj uklesanoj ploči i svakom svitku prosvetljujuće i nužno mesto. Nejasna, veličanstvena i sveprisutna, nema arhitektura te beskrajne biblioteke i dalje pohodi naše snove o univerzalnom redu. Ništa nalik njoj nikada više nije ostvareno, iako su druge biblioteke (uključujući Internet) pokušale da podražavaju njenu zapanjujuću ambiciju. Ona ostaje jedinstvena u istoriji sveta kao jedino mesto koje je, postavivši sebi za cilj da zabeleži sve, prošlo i buduće, možda takođe predvidelo i pohranilo istorijat sopstvenog uništenja i vaskrsenja.

Podeljena na tematske oblasti po kategorijama koje su osmislili njeni bibliotekari, Aleksandrijska biblioteka se pretvorila u mnoštvo biblioteka doslednih po jednom vidu svetske raznovrsnosti. Tu je (hvalili su se stanovnici Aleksandrije) bilo mesto gde se sećanje održavalo u životu, gde je svaka zapisana misao imala svoj kutak, gde je svaki čitalac mogao naći svoj put obeležen redovima u dotad možda neotvorenim knjigama, gde je sama vasiona mogla naći svoj odraz u rečima. Kralj Ptolomej je, kao dodatnu meru u ostvarivanju svoje ambicije, naredio da se svaka knjiga koje dođe u aleksandrijsku luku mora zapleniti i prepisati, uz svečano obećanje da će se original vratiti (poput mnogih drugih svečanih kraljevskih obećanja, ni ovo se nije uvek ispunjavalo, pa se često vraćao prepisani primerak). Knjige prikupljene u biblioteci su zbog te despotske mere postale poznate kao „brodska zbirka“.

Razbešnjavajuće je to što ne možemo da kažemo kako je Aleksandrijska biblioteka izgledala. Izgleda da je svaki njen hroničar (svaki čije je svedočanstvo došlo do nas), uz razumljivu

gordost, smatrao da je taj opis suvišan. Grčki geograf Strabon, savremenik Diodora, detaljno je opisao Aleksandriju, ali je iz nedokučivih razloga propustio da pomene biblioteku. „Zašto uopšte moram da govorim o njoj kada je ona u večnom sećanju svih ljudi?“, pisao je Atenej iz Naukratisa tek vek i po nakon njenog razaranja. Biblioteka koja je želela da bude žitnica svetskog sećanja nije mogla da nam obezbedi sećanje na sebe. Sve što znamo o njoj, sve što je preostalo od njene neizmernosti, njenog mermera i njenih svitaka, jesu razni *raisons d' être*.

Jedan od snažnih razloga bila je egipatska težnja ka besmrtnosti. Ako se slika kosmosa može spojiti i sačuvati pod jednim krovom (kako je kralj Ptolomej možda mislio), onda će svaka pojedinost te slike – zrno peska, kap vode, sam kralj – imati svoje mesto tu, zauvek zabeležena rečima pesnika, pripovedača ili istoričara, ili barem dok god postoje čitaoci koji mogu jednoga dana otvoriti datu stranicu. Postoji stih u pesmi, rečenica u basni, reč u eseju, koji daju smisao mom postojanju; pronađite taj stih i besmrtnost je izvesna. Junaci Vergilija, Hermana Melvila, Džozefa Konrada i najvećeg dela epske književnosti prihvataju ovo aleksandrijsko verovanje. Svet se za njih (kao i biblioteka) sastoji od bezbroj priča koje kroz zamršene lavirinte vode do trenutka otkrovenja predviđenog samo za njih – čak i ako se to otkrovenje u poslednjem trenutku spreči, kao što Kafkin hodočasnik shvata, stojeći ispred Kapije zakona (koja neobično podseća na kapije biblioteke) i uočavajući u momentu smrti da „će se ona zauvek zatvoriti jer je namenjena samo tebi.“ Čitaocima, kao ni epskim junacima, nije zajamčena epifanija.

U naše vreme, lišeno epskih snova – koje smo zamenili snovima o plenu – iluziju besmrtnosti stvara tehnologija. Internet, i njegovo obećanje o glasu i mestu za sve, jeste naš ekvivalent pojma *mare incognitum*, nepoznatog mora koje je privlačilo drevne putnike primamljivošću otkrića. Pošto je bestelesan poput vode i prevelik za bilo koju vrstu smrtničkog razumevanja, Internet nam svojim izvanrednim osobinama omogućava da pomešamo nezamislivo i večno. Internet je, kao i more, nestalan – 70 odsto komunikacije na njemu traje manje od četiri meseca. Njegova vrlina (njegova virtuelnost) podrazumeva neprestanu sadašnjost – što je za srednjovekovne učenjake bila jedna od definicija pakla. Aleksandrija i njeni učenjaci, nasuprot tome, nikada nisu pogrešno razumeli pravu prirodu prošlosti; znali su da je ona izvorište stalno promenjive sadašnjosti kojoj su se novi čitaoci priključili starim knjigama koje su postale nove u procesu čitanja. Svaki čitalac postoji da bi određenoj knjizi obezbedio skromnu besmrtnost. Čitanje je, u tom smislu, ritual ponovnog rađanja.

Ali Aleksandrijsku biblioteku su podigli da bi činila više od pukog ovekovečavanja. Trebalo je da zabeleži sve što je postojalo i sve što bi se moglo zabeležiti, a ti spisi da se organizuju u dalje spise, u vidu beskrajnog niza tekstova i glosa koji bi, opet, dali nove glose i nove tekstove. Trebalo je da to bude čitalačka radionica, a ne samo mesto na kome bi se knjige čuvala u nedogled. Kako bi osigurali njenu upotrebu, Ptolomejci su pozivali najčuvenije učenjake iz mnogih zemalja – poput Euklida i Arhimeda – da se nastane u Aleksandriji, plaćajući im pozamašan predujam, ne zahtevajući zauzvrat ništa osim da iskoriste blago biblioteke. Na taj način, svaki od ovih specijalizovanih čitalaca upoznao bi se sa velikim brojem tekstova, čitajući i rezimirajući pročitano, praveći kritičke prikaze za buduće generacije koje bi zatim svele ove tekstove na dalje prikaze. Jedna satira iz trećeg veka

pre nove ere, čiji je autor Timon iz Fliunta, opisuje ove učenjake kao *charakitai*, „piskarala“, i kaže da „u mnogoljudnoj zemlji Egiptu mnogi dobro uhranjeni *charakitai* piskaraju na papirusu dok se neumorno prepiru u kavezu muza“.

U drugom veku, kao posledica Aleksandrijskih sažetaka i upoređivanja, čvrsto se ukorenilo epistemološko pravilo čitanja koje određuje da „najnoviji tekst zamenjuje sve prethodne, budući da bi trebalo da ih sadrži“. Oslanjajući se na ovo tumačenje, Stefan Mallarme, bliži našem vremenu, sugerisao je da je „svet nastao da bi završio u jednoj obimnoj knjizi“, odnosno, u jednoj jedinoj knjizi, bilo kojoj knjizi, destilat u ili sažetku sveta koji bi morao da obuhvati sve ostale knjige. Ovaj metod se nastavlja u vidu nagoveštaja neke knjige, poput *Odiseje* koja predviđa avanture Pavićevog Atanasa Svilara, ili njenog odjeka, poput Foknerovih saga koje sadrže sudbine pripadnika Atrejevog doma.

Ali više nego išta, Aleksandrijska biblioteka bila je mesto sećanja, neminovno nesavršenog sećanja. „Ono što je sećanju i umetnosti zajedničko“, napisao je Josif Brodski 1985, „jeste veština odabira, osećaj za detalje. Iako ova opaska može da se čini pohvalnom po umetnost (naročito prozu), trebalo bi da deluje uvredljivo po sećanje. Uvreda je, međutim, i te kako zaslužena. Sećanje sadrži upravo detalje, ne celu sliku; najbolje trenutke, ako hoćete, ne celu predstavu. Ubeđenje da se nekako sećamo čitave stvari u stilu prekrivača, upravo ono ubeđenje koje omogućava vrsti da nastavi da živi, jeste neosnovano. Više nego na bilo šta, sećanje podseća na biblioteku u abecednom neredu, bez čijih sabranih dela.“

Poštujući dalekosežnu svrhu Aleksandrije, sve naredne biblioteke, koliko god ambiciozne, usvojile su ovu delimično mnemotehničku funkciju. Postojanje bilo koje biblioteke omogućava čitaocima da razumeju suštinu njihove veštine, veštine koja se bori sa vremen-skim neumitnostima prenoseći delove prošlosti u sadašnjost. Ona ih daruje uvidom, ma koliko tajnovitim i dalekim, u umove drugih ljudi i daje im određeno znanje o sopstvenom stanju kroz priče pohranjene zarad njihovog iščitavanja. Iznad svega, ona govori čitaocima da se njihova veština sastoji od sposobnosti aktivnog sećanja, podstreknutog sa stranica, na odabrane trenutke ljudskog iskustva. To je bila izuzetna praksa koju je ustanovila Aleksandrijska biblioteka. Vekovima kasnije, u skladu s tim, kada je razmatrano da se podigne spomenik u čast žrtava holokausta u Nemačkoj, najinteligentniji (nažalost ne i izabrani) predlog bio je da se sagradi biblioteka.

Pa ipak, kao javni prostor Aleksandrijska biblioteka bila je paradoks, građevina namenjena za suštinski ličnu veštinu (čitanje) koja je sada trebalo da se odvija u zajednici. Pod krovom biblioteke učenjaci su delili privid slobode, ubeđeni da je čitavo kraljevstvo čitanja njima na raspolaganju. Zapravo, njihov izbor se cenzurisao na razne načine: u zavisnosti od skladišta (otvorenog ili zatvorenog) u kome se knjiga nalazila, odeljka u biblioteci u čijem je katalogu, povlašćenih pojmova rezervisanih prostorija ili posebnih zbirki, generacija bibliotekara čija su etika i ukusi uobličavali kolekcije, zvaničnih smernica zasnovanih na onome što je ptolomejsko društvo smatralo „prigodnim“ i „vrednim“ i birokratskih odluka čiji su se razlozi izgubili u tamnicama vremena, stavki budžeta, veličine i dostupnosti.

Ptolomejci i njihovi bibliotekari zasigurno su bili svesni toga da je sećanje predstavljalo moć. Hekatej iz Abdere u svom polufiktionalnom putopisu *Egyptiaca* tvrdio je kako grčka kultura svoje postojanje duguje Egiptu, čija je kultura starija i moralno daleko superiornija. Sama tvrdnja nije bila dovoljna te su aleksandrijski bibliotekari predano sačinili ogromnu

kolekciju grčkih dela kako bi potvrdili njihov dug egipatskom autoritetu. Kolekcijom knjiga različitih prošlosti, ne samo grčkih, bibliotekari su se nadali da će svojim čitaocima omogućiti znanje o isprepletenim korenima i granama ljudske kulture, što bi se (kako će Simon Vej mnogo kasnije izjaviti) moglo odrediti kao „oblikovanje pažnje“. Stoga su oni vežbali da postanu usredsređeni na svet izvan svojih granica, sakupljajući i tumačeći podatke, naručujući i zavodeći u kataloge sve vrste knjiga, težeći da povežu različite tekstove i preoblike misao putem asocijacije.

Skladišteći što više knjiga pod jednim jedinim krovom, aleksandrijski bibliotekari su pokušavali i da ih zaštite od mogućeg uništenja do kog bi moglo da dođe kada bi knjige dospele u ruke onih koji su se smatrali manje pažljivim (što je argument koji su prisvojili mnogi zapadnjački muzeji i biblioteke danas, i što nedavna rasprava o takozvanom *Jevanđelju po Judi* dokazuje). Stoga, osim što je obeležje čovekove moći da deluje posredstvom misli, biblioteka je postala i spomenik čija je svrha da pobedi smrt koja, kako nam pesnici kažu, stavlja tačku na sećanje.

Pa ipak, uprkos svoj brizi njenih vladara i bibliotekara, Aleksandrijska biblioteka je nestala. Kao što ne znamo gotovo ništa o njenom izgledu kada je sagrađena, ne znamo ništa zasigurno ni o njenom nestanku, iznenadnom ili postepenom. Razne priče o njenom kraju dobro su poznate. Po Plutarhu, tokom boravka Julija Cezara u Aleksandriji 47. godine pre nove ere požar se raširio od oružarnice i „okončao povest velike biblioteke“, ali njegova verzija događaja je pogrešna. Drugi istoričari (Dio Kasije i Orozije, na primer) ukazuju da Cezarova vatra nije uništila samu biblioteku nego nekih četrdeset hiljada tomova pohranjenih u blizini oružarnice, gde su verovatno čekali da ih pošalju za Rim. Gotovo sedam vekova kasnije ponuđena je još jedna moguća verzija kraja. Jedna hrišćanska hronika koja potiče iz *Hronike mudraca* Ibn el Kiftija, danas osporena, za uništenje krivi muslimanskog generala Amra ibn el Asa koji je nakon ulaska u Aleksandriju 642. godine nove ere trebalo da naredi Kalifu Omaru I da zapali sadržaj biblioteke. Knjige su koristili, navodi uvek hrišćanski pripovedač, da nalože peći javnih kupatila; samo su Aristotelova dela poštedeli. Aleksandrijska biblioteka postala je ono što će Danilo Kiš kasnije u jednom drugom kontekstu nazvati enciklopedijom mrtvih.

Istorijski gledano, na svetlosti dana, kraj biblioteke i dalje je nejasan kao i njen tačan izgled; istorijski gledano, Vavilonska kula, ako je ikad i postojala, bila je ništa više do neuspšan, ali ambiciozan građevinski poduhvat. Postojanost obe građevine kao mitova, međutim, neosporna je noću, u mašti. Možemo se diviti mitskoj kuli vidljivoj izdaleka, koja dokazuje da i nemoguće vredi pokušati, bez obzira koliko je rezultat porazan; možemo da je vidimo kako se izdiže, to čedo jednoglasnog, nadmoćnog društva nalik mravinjaku; možemo da budemo očevici njenog kraja u rasutosti njenih pojedinaca, osamljenih u sopstvenim jezičkim krugovima. Možemo da tumaramo krcatim skladištima Aleksandrijske biblioteke, gde su sva mašta i sve znanje sabrani; u njenom razaranju možemo prepoznati upozorenje da će sve što sakupimo nestati, ali i da se mnogo toga može ponovo prikupiti; iz njene veličanstvene ambicije možemo da naučimo da ono što je iskustvo jednog čoveka može postati, zahvaljujući alhemiji reči, iskustvo svih, i kako to iskustvo, opet pretočeno u reči, može da posluži svakom zasebnom čitaocu u neku tajnu, zasebnu svrhu.

Postojani mit o Aleksandriji takođe nas uči tome da biblioteka mora da nametne sopstvena ograničenja ili odredi vlastitu smrt. Biblioteka koja raste u nedogled zahteva dom koji se neprestano širi i može da dosegne zastrašujuće dimenzije. Legenda kaže kako je Sari Vinčester, udovici čuvenog oružara čija je puška „osvojila Zapad“, medijum rekao da će se duhovi Indijanaca ubijenih puškom njenog muža držati na odstojanju dok god traje gradnja njene kuće u Kaliforniji. Kuća je sve više rasla, poput nečeg iz snova, sve dok njenih sto šezdeset soba nije prekrilo šest jutara zemlje; ovo čudovište se još uvek vidi u srcu Silikonske doline. Svaka biblioteka pati od te potrebe da se uveća kako bi umirila naše književne duhove, da se grana i nadima sve dok jednog nezamislivog poslednjeg dana ne bude sadržala svaki tom ikada napisan o svakoj zamislivoj temi.

Ovaj čudovišni vid aleksandrijskog mita izrodio je mnoge poučne priče. Jednog toplog popodneva s kraja devetnaestog veka dva sredovečna službenika sreli su se na kluپی na Bulevaru Burdon u Parizu i odmah postala najbolji prijatelji. Bugar i Pekiše otkrili su kroz svoje prijateljstvo zajedničku svrhu – potragu za univerzalnim znanjem. Kako bi postigli ovaj cilj, spram kog se uspeh Ptolomejaca čini dražesno skromnim, pokušali su da pročitaju sve što su mogli da nađu o svakoj grani ljudskog delanja, te da izdvoje iz onoga što su pročitali najistaknutije činjenice i ideje. Tom poduhvatu, naravno, nije bilo kraja. Shodno tome, delo *Bugar i Pekiše* objavljeno je nedovršeno godinu dana nakon Floberove smrti 1880, ali ne pre nego što su ta dva hrabra istraživača pročitala mnoge učene zbirke iz oblasti poljoprivrede, književnosti, stočarstva, medicine, arheologije i politike, uvek sa poražavajućim ishodom. Floberova dva klovna otkrila su ono što oduvek znamo, ali u šta retko verujemo – da prikupljanje znanja nije znanje.

Zahvaljujući Internetu, naravno, cilj Bugara i Pekišea gotovo je postao stvarnost sada kada se čini da je sve znanje sveta tamo i treperi iza zavodljivog ekrana. Borhes, koji je jednom zamislio beskonačnu biblioteku svih mogućih knjiga, takođe je osmislio lik sličan Bugaru i Pekišeu koji pokušava da sastavi univerzalnu enciklopediju, toliko sveobuhvatnu da ništa na svetu ne bi izostavila. Na kraju, poput pokušaja njegovih francuskih prethodnika, i njegov propada, ali ne u potpunosti. Te večeri kada odustane od svog velikog projekta, on iznajmljuje konja i čeže i kreće u vožnju po gradu. Vidi zidove od cigle, obične ljude, kuće, reku, pijacu i oseća kako je nekako sve to njegovo sopstveno delo. Shvata da njegov projekat nije bio neizvodljiv nego prosto nepotreban. Enciklopedija sveta, univerzalna biblioteka postoji. Ona je sam svet.

Kao što nam mit o Aleksandriji kaže, ovo stremljenje nije novo. Oduvek smo želeli da pamtimo više i nastavićemo, verujem, da pletemo mreže kako bismo hvatali reči u nadi da će se nekako, u samoj količini prikupljenih rečenica, u knjizi ili na ekranu, naći neki glas, izraz, pojašnjena misao koji će imati težinu odgovora. Svaka nova tehnologija ima prednosti u odnosu na prethodnu, ali joj neizostavno nedostaju neke odlike njene preteče. Upućenost, koja nesumnjivo stvara prezir, stvara i lagodnost, a nepoznatost stvara nepoverenje. Moja baka, rođena na selu u Rusiji krajem devetnaestog veka, bojala se da koristi taj novi izum zvani telefon kada su ga prvi put uveli u njeno susedstvo u Buenos Ajresu, zato što joj, rekla je, nije dozvoljavao da vidi lice svog sagovornika. „Podseća me na duhove“, objasnila je.

Elektronski tekst koji ne zahteva stranice može da ide ruku pod ruku sa stranicom koja ne zahteva struju, a ne moraju se međusobno isključivati u pokušaju da nam najbolje mo-

guće posluže. Ljudska mašta nije monogamna, niti to treba da bude, i nova sredstva će se uskoro naći pored Pauerbuksa (PowerBooks) koji se trenutno nalazi pored naših knjiga u multimedijalnoj biblioteci. Postoji, međutim, razlika. Ako je Aleksandrijska biblioteka bila obeležje našeg stremljenja ka sveznanju, Internet je obeležje našeg stremljenja ka sveprisutnosti; biblioteka koja je sadržala sve postala je biblioteka koja sadrži bilo šta. Aleksandrija je sebe skromno videla kao središte kruga ograničenog spoznatljivim svetom; Internet, nalik viđenju Boga onako kako su ga prvi put zamislili u dvanaestom veku, sebe vidi kao krug čiji se centar nalazi svuda, a čiji obim nije nigde. Naše društvo danas prihvata knjigu kao nešto dato, ali čin čitanja – koji se nekada smatrao korisnim i važnim, kao i potencijalno opasnim i podrivačkim – sada se snishodljivo posmatra kao razonoda, spora razonoda kojoj nedostaje efikasnosti i koja ne doprinosi opštem dobru. Danas čitanje nije ništa drugo nego sporedna aktivnost, a velika riznica našeg sećanja i iskustva, biblioteka, manje se smatra živim bićem nego skladištem koje smeta.

Pa ipak, iako knjiga više nije u simboličkoj srži našeg društva, novi osećaj beskonačnosti koji je stvorio Internet nije umanjio stari osećaj beskonačnosti nadahnut starim bibliotekama; samo mu je pozajmio jednu vrstu opipljive neopipljivosti. Možda će se pojaviti neka nova tehnika sakupljanja podataka pored koje će nam se Internet činiti uobičajenim i jednostavnim u svojoj prostranosti, poput vremesnih zgrada u kojima su nekada bile smeštene nacionalne biblioteke u Parizu, Buenos Ajresu, Bejrutu i Salamanki, Londonu i Seulu.

Trodimenzionalne biblioteke od drveta i papira, međutim, kao i biblioteke iza sablasno treperećih ekrana, predstavljaju dokaz našeg otpornog verovanja u vanvremenski, dalekosežni red koji nejasno predosećamo ili zapažamo. Za vreme češkog ustanka protiv nacista maja 1945, dok su ruske snage ulazile u Prag, bibliotekarka Elena Sikorskaja, sestra Vladimira Nabokova, shvatila je da nemački oficiri koji su se tada povlačili nisu vratili nekoliko knjiga pozajmljenih iz biblioteke u kojoj je radila. Ona i jedan njen kolega odlučili su da vrate otuđene primerke i otisnuli se u spasilačku misiju na ulicama kojima su pobednički tutnjali ruski kamioni. „Došli smo do kuće nemačkog pilota koji je veoma mirno vratio knjige“, napisala je ona svom bratu nekoliko meseci kasnije. „Ali tada već nisu nikoga puštali da pređe preko glavnog puta, a svugde su bili Nemci sa mitraljezima“, požalila se. Usred zbrke i meteža njoj se činilo važnim da se patetični pokušaj održavanja reda biblioteke, koliko je to bilo moguće, sačuva.

Ali ovo je red koji moramo, uprkos svoj njegovoj primamljivosti, posmatrati sa oprezom. Koliko god da nam je privlačan san o spoznatljivom univerzumu od papira i smislenom kosmosu od reči, biblioteka, čak i ona kolosalne veličine ili ambicioznog i beskonačnog opsega, nikada nam ne može ponuditi „stvarni“ svet u smislu u kojem je svakodnevni svet patnje i sreće stvaran. Umesto toga nudi nam proizvoljnu sliku stvarnog sveta koji nam, kako je jedan francuski kritičar rekao, „ljubazno dozvoljava da ga zamislimo“ i *moćnost* iskustva i znanja o nečemu što predosećamo u priči ili pretpostavljamo u poetskom ili filozofskom razmišljanju, kao i sećanje na sve to.

Sveti Jovan, u trenutku zbunjenosti, kaže nam da ne volimo svet ili stvari koje su na svetu, „jer sve što je u svijetu: pohota tjelesna, i pohota očiju, i nadmenost življenja, nije od Oca, nego je od svijeta“. Ova zapovest je u najboljem slučaju paradoksalna. Naše skromno i zapanjujuće nasleđe jeste svet i samo svet čije postojanje neprestano ispitujemo (i dokazujemo)

pripovedajući sebi priče o njemu. Sumnja da smo mi i svet stvoreni po liku nečega divno i haotično povezanog što je daleko izvan našeg poimanja, a čiji smo i sami deo; nada da naš razoreni kosmos i mi, njegova zvezdana prašina, imamo neizrecivo značenje i red; užitak u prepričavanju stare metafore da je svet knjiga koju čitamo i u kojoj čitaju i nas; zamisao da ono što možemo spoznati od stvarnosti jeste mašta stvorena od jezika – sve to nalazi svoje materijalno ispoljavanje u tom autoportretu koji zovemo biblioteka. I naša ljubav prema njoj, i naša požuda da vidimo što veći deo nje, i naš ponos zbog njenih dostignuća dok tumaramo između polica punih knjiga koje obećavaju sve više zadovoljstva, jesu, uprkos životnim nesrećama i tugama, naši najsrećniji, najdirljiviji dokazi posedovanja intimne, utešne i možda spasonosne vere u red, prisutne iza ludila koje bi nam bilo koje ljubomorno božanstvo moglo poželeti.

Da li sve ovo daje odgovor na moje pitanje „Zašto onda to radimo?“ Delimično. Samo delimično.

Aleksandrijska biblioteka, prisutna u memoarima putnika i istorijskim hronikama, oživljena u književnim i mitološkim delima, postala je simbol zagonetnosti ljudskog identiteta, postavljajući od police do police pitanje: „Ko sam ja?“ U romanu *Die Blendung (Auto da Fé)* Elijasa Kanetija iz 1935. godine, Peter Kijen, učenjak koji na poslednjim stranicama spaljuje sebe i svoje knjige kad oseti da je spoljašnji svet postao nepodnošljivo napadan, otelotvoruje svakog naslednika Aleksandrijske biblioteke kao čitalac čije je samo biće isprepletano sa knjigama koje poseduje i koji, poput nekog drevnog aleksandrijskog učenjaka, mora i sam postati prah u noći kada biblioteka nestane. Delimično, mi osnivamo biblioteke da bismo znali ko smo.

Ali to svakako nije sve. Postoji i drugo pitanje.

Penelopi Ficdžerald u svom romanu *Plavi cvet* kaže: „Ako priča počinje nalaženjem, onda se mora okončati traganjem.“ Priča o svakoj biblioteci zasigurno je počela nalaženjem: nalaženjem knjiga u bilo kom obliku, svitku, rukopisu ili disku; nalaženjem mesta na koje ih treba pohraniti; nalaženjem načina da se radi sa njima na dodeljenom mestu. Ali ako se priča mora okončati traganjem, onda drugo pitanje mora biti – traganjem za čim?

Nortrop Fraj je jednom primetio da ne misli da bi čuo poj anđela da je prisustvovao Hristovom rođenju. „Smatram to zato što ih ne čujem ni sada, a nema razloga da pretpostavljamo da su oni prekinuli svoju pesmu.“ Osnivajući biblioteku, stoga, ne tragamo ni za kakvim otkrovenjem pošto je sve što nam se obelodani obavezno ograničeno onim što možemo da čujemo i razumemo. Ni za znanjem većim od onog kojeg na neki tajanstven način već imamo. Ni za prosvetljenjem kojem ne možemo razumno stremiti. Ni za iskustvom, jer naposljetku možemo postati svesni samo onoga što je već u nama. Za čim to onda tragamo u našim istrajnim bibliotekama?

Za utehom, možda. Možda za utehom.

(S engleskog preveli **Arijana Luburić** i **Igor Cvijanović**)